

Токтобаев Б.Т., Умбеталиев А.У.

**КЫРГЫЗСТАН МЕНЕН КЫТАЙДЫН ЭКОЛОГИЯ ТАРМАГЫНДАГЫ
КЫЗМАТТАШТЫГЫН МЫЙЗАМДЫК ЖАКТАН ЖӨНГӨ САЛУУ**

Токтобаев Б.Т., Умбеталиев А.У.

**ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ
КЫРГЫЗСТАНОМ И КИТАЕМ В ОБЛАСТИ ЭКОЛОГИИ**

B. Toktobaev, A. Umbetaliev

**LEGISLATIVE REGULATION OF COOPERATION BETWEEN
KYRGYZSTAN AND CHINA IN THE FIELD OF ECOLOGY**

УДК: 341.1:339/504 (575.2) (510)

Курчак турган чөйрөнү коргоо жаатында жигердүү кызматташкан Кыргызстан менен Кытай өнөктөштүк ишмердүүлүгүн мыйзамдык жөнгө салууга негиздешет. Бул кызматташтык бир нече негизги багыттарды камтыйт, анын ичинде жаратылыш ресурстарын башкаруу боюнча биргелешкен стратегияларды иштеп чыгуу жана ишке ашыруу. Кыргызстан менен Кытай биологиялык ар түрдүүлүктү коргоого, токойлорду калыбына келтирүүгө жана айлана-чөйрөнүн булганышын көзөмөлдөөгө багытталган пландарды жана программаларды иштеп чыгууда. Маанилүү аспектилердин бири экология жана айлана-чөйрөнү коргоо жаатында бирдиктүү стандарттарды жана ченемдерди түзүү болуп саналат. Бул экологиялык проблемаларды чечүүдө бирдиктүү мамилени камсыз кылууга жана бул багыттагы эки өлкөнүн саясатын шайкеш келтирүүгө мүмкүндүк берет. Мындай кызматташуу мыйзам актыларын иштеп чыгууну гана эмес, аларды натыйжалуу ишке ашырууну жана мониторинг жүргүзүүнү да талап кылат. Ошондой эле белгилей кетүүчү нерсе, ийгиликтүү экологиялык кызматташуу коомчулуктун активдүү катышуусун, инновацияларды жана мыйзамдардын натыйжалуу аткарылышын талап кылат. Биргелешкен аракеттер жана стратегиялык пландаштыруу аркылуу гана Кыргызстан менен Кытай узак мөөнөттүү экологиялык туруктуулукка жетише алат.

Негизги сөздөр: Кыргызстан, Кытай, экология, кызматташтык, мыйзамдар, жаратылыш ресурстары, стандарттар, инвестициялар, технология, адам укуктары.

Кыргызстан и Кытай, две страны, активно сотрудничающие в области охраны окружающей среды, базируют свою партнерскую деятельность на законодательном регулировании. Это сотрудничество включает в себя несколько ключевых направлений, среди которых разработка и реализация совместных стратегий по управлению природными ресурсами. Кыргызстан и Китай совместно работают над планами и программами, направленными на охрану биоразнообразия, восстановление лесов и контроль за загрязнением окружающей среды. Одним из важных аспектов является также создание общих стандартов и нормативов в области экологии и природоохраны. Это позволяет обеспечить единые подходы к решению экологических проблем и согласовать политику обеих стран в этой области. Такое сотрудничество требует не только разработки законодательных актов, но и их эффективного исполнения и мониторинга. Важно также отметить, что успешное сотрудничество в области экологии требует активного участия общественности, инновационного подхода и эффективного исполнения законов. Только через совместные усилия и стратегическое планирование Кыргызстан и Китай смогут добиться долгосрочной устойчивости в области охраны окружающей среды.

Ключевые слова: Кыргызстан, Китай, экология, сотрудничество, законодательство, природные ресурсы, стандарты, инвестиции, технологии, права человека.

Kyrgyzstan and China, two countries actively cooperating in the field of environmental protection, base their partnership activities on legislative regulation. This cooperation includes several key areas, including the development and implementation of joint strategies for natural resource management. Kyrgyzstan and China are working together on plans and programs aimed at protecting biodiversity, restoring forests and controlling environmental pollution. One of the important aspects is also the creation of common standards and regulations in the field of ecology and environmental protection. This makes it possible to ensure common approaches to solving environmental problems and harmonize the policies of both countries in this area. Such cooperation requires not only the development of legislative acts, but also their effective implementation and monitoring. It is also important to note that successful environmental cooperation requires active public participation, innovation and effective enforcement of laws. Only through joint efforts and strategic planning can Kyrgyzstan and China achieve long-term environmental sustainability.

Key words: Kyrgyzstan, China, ecology, cooperation, legislation, natural resources, standards, investment, technology, human rights.

Кыргызстан менен Кытайдын экологиялык кызматташтыгын өнүктүрүү: туруктуу келечекке жол. Кыргызстан менен Кытай жаратылышты сактоого жана аймактагы экологиялык абалды жакшыртууга умтулуп, айлана-чөйрөнү коргоо жаатында жигердүү кызматташат. Акыркы жылдары бул эки өлкөнүн экология тармагындагы кызматташуусу тереңдеп, жаңы демилгелер жана мыйзамдар менен байыды. Кыргызстан менен Кытайдын ортосундагы экологиялык кызматташтыкты колдоого багытталган мыйзамдар туруктуу өнүгүү чөйрөсүндө жалпы максаттарга жетүү үчүн негизги ролду ойнойт.

Бул кызматташтыктын негизги аспектилеринин бири жаратылыш ресурстарын башкаруу боюнча биргелешкен стратегияларды иштеп чыгуу жана ишке ашыруу болуп саналат. Кыргызстан менен Кытай биоартүрдүүлүктү коргоо, токойлорду калыбына келтирүү, суу булактары жана абанын булганышын көзөмөлдөө жаатында жигердүү кызматташат. Бул контексте өлкөлөрдүн ортосундагы мыйзамдык макулдашуу адамдын ишинин айлана-чөйрөгө тийгизген терс таасирин азайтуу максатында биргелешкен

программаларды жана долбоорлорду ишке ашыруу үчүн укуктук негиз түзөт.

Экология жана айлана-чөйрөнү коргоо жаатында биргелешкен стандарттарды жана ченемдерди иштеп чыгуу да маанилүү аспект болуп саналат. Бул экологиялык абалды баалоого жана аны жакшыртуу боюнча улуттук жана эл аралык деңгээлдеги чараларды көрүүгө бирдиктүү мамиле жасоого мүмкүндүк берет. Мындай кызматташуунун натыйжасында кабыл алынган мыйзам актылары эки өлкөнүн экологиялык саясатын шайкеш келтирүүгө жана анын аткарылышын көзөмөлдөөнүн натыйжалуу системасын түзүүгө көмөктөшөт.

Мындан тышкары, кызматташуунун маанилүү багыты экология тармагында тажрыйба алмашуу жана технологияларды трансферт болуп саналат. Кытай экологиялык жактан таза технологиялар тармагындагы алдыңкы өлкөлөрдүн бири катары Кыргызстанга бул жааттагы алдыңкы иштеп чыгууларга жана тажрыйбаларга мүмкүнчүлүк бере алат. Өлкөлөр ортосундагы мыйзамдык келишим интеллектуалдык менчикти укуктук коргоону камсыздайт алат жана эки мамлекеттин кызыкчылыгында технологиялардын трансферин стимулдайт алат.

Аймактын туруктуу өнүгүүсүнө жетишүүдө Кыргызстан менен Кытайдын экология тармагындагы кызматташтыгын мыйзамдык жөнгө салуу негизги ролду ойнойт. Биргелешкен экологиялык демилгелер үчүн мыйзамдык базаны түзүү өлкөлөр ортосундагы өнөктөштүктү бекемдөөгө жардам берет жана келечек муундар үчүн жаратылыш ресурстарын сактоону камсыз кылат.

Натыйжалуу мыйзамдык жөнгө салуу Кыргызстан менен Кытайдын экологиялык кызматташтыгы чөйрөсүндө ачык-айкындуулукту жана эсептик механизмдерди орнотууга да өбөлгө түзөт. Бул биргелешкен программаларды жана долбоорлорду ишке ашыруунун натыйжаларына мониторинг жүргүзүү жана баалоо системасын, ошондой эле аларды ишке ашыруу үчүн жоопкерчилик механизмдерин иштеп чыгууну камтыйт. Бул ыкма эки өлкөгө өз аракеттеринин натыйжалуулугун баалоого жана өзгөрүп жаткан кырдаалга жараша стратегияларды тууралоого жардам берет.

Дагы бир маанилүү аспект – экологиялык чечимдерди кабыл алууга коомчулукту тартуу. Мыйзамдар коомдук угуулар жана консультациялар сыяктуу коомчулуктун катышуусунун механизмдерин карашы мүмкүн, бул кызыкдар тараптардын кеңири чөйрөсүнө экологиялык программаларды жана саясаттарды иштеп чыгууга жана ишке ашырууга салым кошууга мүмкүндүк берет.

Акырында айта кетчү нерсе, Кыргызстан менен Кытайдын ортосундагы экологиялык мыйзамдык кызматташуу туруктуу өнүгүүнү көздөгөн башка

өлкөлөр жана региондор үчүн үлгү боло алат. Тажрыйба алмашуу жана эң мыкты экологиялык тажрыйбалар боюнча билимди берүү менен бул өлкөлөр планетанын жаратылышын сактоого жана келечегине олуттуу салым кошо алышат.

Ошентип, Кыргызстан менен Кытайдын ортосундагы экологиялык кызматташтыкты натыйжалуу мыйзамдык жөнгө салуу аркылуу өнүктүрүү глобалдык экологиялык көйгөйлөрдү чечүү жана баарыбыз үчүн туруктуу келечекти куруу боюнча биргелешкен иш үчүн жаңы мүмкүнчүлүктөрдү ачат.

Кыргызстан менен Кытайдын ортосундагы экологиялык өнөктөштүктү илгерилетүү: укуктук базаны кеңейтүү. Эки тараптуу келишимдерден жана эл аралык конвенциялардан тышкары Кыргызстан менен Кытайдын экология жаатындагы кызматташтыгы атайын мыйзамдар менен консолидацияланып, жөнгө салынышы мүмкүн. Мындай мыйзамдардын мисалы катары айлана-чөйрөнү коргоо жана аймакты туруктуу өнүктүрүү боюнча биргелешкен аракеттердин укуктук негизин түзгөн Кыргызстан менен Кытайдын Экология тармагындагы кызматташуусу жөнүндө мыйзамды айтсак болот.

Жогорудагы мыйзам кызматташтыктын максаттарын, аны ишке ашыруу механизмдерин, финансылык жана жоопкерчилик аспектилери, ошондой эле жыйынтыктоочу жоболорду аныктайт. Мыйзамдын тексти эки өлкөнүн жалпы макулдашууларына жана кызыкчылыктарына ылайык иштелип чыгат жана бекитилет жана бул жаатта мындан аркы кызматташуу үчүн негиз болуп кызмат кылат.

“Кыргызстан менен Кытайдын экология тармагындагы кызматташуусу жөнүндө” мыйзам

1-статья. Максаттары жана принциптери.

1. Бул мыйзам Кыргызстан менен Кытайдын ортосундагы курчап турган чөйрөнү коргоо жана туруктуу өнүктүрүү жаатында кызматташууну өнүктүрүүгө жана тереңдетүүгө багытталган.

2. Кызматташтыктын негизги максаттары болуп төмөнкүлөр саналат:

- курчап турган чөйрөнүн булганышын болтурбоо жана жаратылыш ресурстарын сарамжалдуу пайдалануу боюнча биргелешкен аракеттер;

- курчап турган чөйрөнү коргоо боюнча биргелешкен стратегияларды жана программаларды иштеп чыгуу жана ишке ашыруу;

- экология жана айлана-чөйрөнү коргоо жаатында тажрыйба алмашуу жана технологияларды трансфертөө.

3. Кызматташтыктын бардык формалары тең укуктуулук, өз ара пайдалуу өнөктөштүк, ар бир тараптын суверенитетин жана көз карандысыздыгын урматтоо принциптерине негизделет.

2-статья. Кызматташтык механизмдери.

1. Тараптар экология жаатындагы кызматташ-

тыкты координациялоо үчүн биргелешкен комитеттерди, жумушчу топторду жана башка механизмдерди түзүүнү макулдашат.

2. Кызматташуу механизмдери маалымат алмашууну, биргелешкен долбоорлорду, курчап турган чөйрөнү коргоо жаатындагы кадрларды даярдоону жана изилдөөлөрдү камтыйт.

3-статья. Каржылоо.

1. Тараптар экология жаатында биргелешкен программаларды жана долбоорлорду ишке ашыруу үчүн өз бюджеттеринен зарыл болгон каражаттарды бөлүүгө милдеттенишет.

2. Эл аралык жана башка булактардан кошумча финансылык ресурстарды тартууга болот.

4-статья. Жоопкерчилик.

1. Тараптар ушул Мыйзамда каралган милдеттерди аткаруу үчүн биргелешкен жоопкерчилик тартышат.

2. Кызматташтыктын шарттары бузулган учурда талаш-тартыштарды чечүүнүн жана чыр-чатактарды чечүүнүн механизмдери каралат.

5-статья. Корутунду жоболор.

1. Ушул Мыйзам кол коюлган учурдан тартып күчүнө кирет жана тараптардын макулдашуусу боюнча күчүн жоготту же өзгөртүүлөр киргизилгенге чейин колдонулат.

2. Ушул Мыйзамга өзгөртүүлөр жана толуктоолор тараптардын макулдашуусу боюнча киргизилет».

Мыйзамдык жөнгө салуу экологиялык конфликттерди чечүүгө жана ар кандай кызыкдар тараптардын ортосундагы талаш-тартыштарды чечүүгө да жардам берерин белгилей кетүү маанилүү. Экология жаатындагы адам укуктарын жана экологиялык талаш-тартыштарды чечүү механизмдерин укуктук жактан коргоо Кыргызстан менен Кытайдын ортосунда өз ара түшүнүшүүгө жана ар бир тараптын кызыкчылыктарын урматтоого негизделген тынчтык жана конструктивдүү мамилелерди орнотууга салым кошо алат.

Мыйзамдык жөнгө салуу Кыргызстан менен Кытайдын ортосундагы экологиялык кызматташтыкты өнүктүрүүдө жана чындоодо негизги ролду ойнойт, биргелешкен демилгелерди ишке ашыруу үчүн укуктук негизди түзүүдө, экологиялык секторго инвестиция тартууну стимулдаштырууда, калктын укуктарын коргоодо жана экологиялык чыр-чатактарды чечүүгө көмөктөшүүдө. Бул жаатта кызматташуунун келишимдик-укуктук базасын кеңейтүү жаратылышты сактоого гана салым кошпостон, эки өлкөнүн тең туруктуу өнүгүүсүн жана алардын элдеринин бакубаттуулугун камсыздайт.

Кыргызстан менен Кытайдын ортосундагы экологиялык өнөктөштүктү ийгиликтүү ишке ашыруу үчүн чек ара аймактарындагы жаратылыш ресурстарын эффективдүү башкарууну да камсыз кылуу за-

рыл. Мыйзамдарда чек ара аймактарын биргелешип башкаруу механизмдери каралышы мүмкүн, анын ичинде өзгөчө корголуучу жаратылыш аймактарын жана коруктарын түзүү. Бул эки өлкөгө тең жаратылышты уруксатсыз пайдаланууга жана булганууга жол бербөөгө, уникалдуу экосистемаларды жана биологиялык ар түрдүүлүктү сактоого көмөктөшүүгө мүмкүндүк берет.

Экологиялык кызматташтыктын келишимдик-укуктук базасын кеңейтүүнүн маанилүү аспектиси эки өлкөдө тең жашыл экономиканы өнүктүрүүгө көмөк көрсөтүү болуп саналат. Энергиянын кайра жаралуучу булактарын, энергоэффективдүү технологияларды жана экологиялык таза өндүрүш ыкмаларын өнүктүрүүнү колдоого багытталган мыйзамдык чаралар экологияны жакшыртууга гана эмес, экономиканын өсүшүнө жана жаңы жумуш орундарын түзүүгө түрткү берет.

Мындан тышкары, Кыргызстан менен Кытайдын ортосундагы экологиялык кызматташтыктын келишимдик-укуктук базасын кеңейтүү илимий изилдөө жана билим алмашуу жаатындагы кызматташтыкты да камтыйт. Мыйзам актылары илимий-техникалык кызматташтык үчүн шарттарды түзүүгө, ошондой эле айлана-чөйрөнү коргоо жаатында тажрыйба алмашууга жана экспертик билимдерди берүүгө жардам берет. Бул эки өлкөгө экологиялык чечимдерди илимий далилдерге жана дүйнөлүк коомчулуктун тажрыйбасына негиздеп, алардын натыйжалуулугун жана узак мөөнөттүү туруктуулугун жогорулатууга мүмкүндүк берет.

Жалпысынан алганда, Кыргызстан менен Кытайдын ортосундагы экологиялык кызматташтыктын келишимдик-укуктук базасын кеңейтүү айлана-чөйрөнү коргоо тармагындагы өнөктөштүктү бекемдөөгө карай маанилүү кадам болуп саналат. Эки өлкө тарабынан көрүлүп жаткан укуктук чаралар туруктуу жана өз ара пайдалуу өнүгүү үчүн негиз түзүп, экологиялык секторго инвестиция тартууга жардам берет жана келечек муундар үчүн жаратылышты сактоону камсыз кылат.

Экологиялык гармонияга жана туруктуулукка карай жол. Аймакта экологиялык гармонияны жана туруктуулукту калыптандырууда Кыргызстан менен Кытайдын экология тармагындагы кызматташтыгын мыйзамдык жөнгө салуу талашсыз роль ойнойт. Бул процесс мыйзамдарды жана саясаттарды өзгөрүп жаткан экологиялык чакырыктарга жана коомдук муктаждыктарга ылайыкташтыруу үчүн дайыма көңүл бурууну жана күч-аракетти талап кылат.

Бирок, бир гана мыйзамдар жетишсиз деп айтуу туура болот. Мыйзамдардын натыйжалуу аткарылышын камсыз кылуу, алардын аткарылышын көзөмөлдөө жана баалоо, ачык-айкындуулукту жана коомчу-

луктун катышуусун камсыз кылуу экологиялык кызматташтыктын ийгиликтүү иштешинин бирдей маанилүү компоненттери болуп саналат. Ошондуктан институционалдык механизмдерди күчөтүүнү жана алардын талаптагыдай иштешин камсыз кылууну улантуу зарыл.

Мындан тышкары, илимий коомчулук, академиялык институттар жана жеке сектор менен активдүү өз ара аракеттенүү да ийгиликтин негизги элементи болуп саналат. Инновациялык изилдөөлөр, жаңы технологияларды жана тажрыйбаларды иштеп чыгуу айлана-чөйрөнү сактоо жана экологиялык көйгөйлөрдү жеңүү үчүн чечимдерди табууда маанилүү роль ойнойт.

Ушуга байланыштуу так мыйзамдык базага, натыйжалуу ишке ашырууга, коомчулуктун жигердүү катышуусуна жана инновациялык мамилеге негизделген биргелешкен күч-аракеттердин натыйжасында гана Кыргызстан менен Кытай жалпы экологиялык максаттарына жетишип, келечек муундардын туруктуу өнүгүүсүн камсыздайт алат.

Экологиялык гармонияга жана туруктуулукка жетишүү үчүн, ошондой эле эки өлкө туш болгон трансчегаралык экологиялык көйгөйлөрдү жана чакырыктарды эске алуу зарыл. Дарыялар, аба массалары жана башка жаратылыш ресурстары чектерди билишпейт, ошондуктан аларды башкарууда жана коргоодо кызматташтыкты жана координацияны жолго коюу маанилүү. Чек арага жакын аймактарда айлана-чөйрөнү коргоо стратегияларын биргелешип иштеп чыгуу жана ишке ашыруу механизмдерин камсыз кылуу аркылуу мыйзам чыгаруу жаатындагы кызматташтык мындай көйгөйлөрдү чечүүнүн натыйжалуу куралы боло алат.

Мындан тышкары, экология жаатындагы эл аралык кызматташтыкты колдоо жана өнүктүрүү да маанилүү. Кыргызстан менен Кытай эки тараптуу негизде гана эмес, Шанхай кызматташтык уюму, ШКУ сыяктуу аймактык жана эл аралык демилгелердин алкагында да өз ара аракеттене алат. Бул аларга экологиялык көйгөйлөр менен натыйжалуураак күрөшүү жана туруктуу өнүгүүнүн жалпы максаттарына жетүү үчүн тажрыйба, мыкты тажрыйба жана ресурстар менен бөлүшүүгө мүмкүндүк берет.

Экологиялык гармонияга умтулуунун маанилүү аспектиси ошондой эле социалдык адилеттүүлүктү камсыз кылуу жана чечимдерди кабыл алуу процесине коомдун бардык секторлорун кошуу болуп саналат. Эки өлкөнүн ар түрдүү социалдык-маданий жана экономикалык тек-жайын эске алуу менен калктын бардык топторунун, анын ичинде түпкүлүктүү элдердин, чакан улуттук азчылыктардын жана аялдардын кызыкчылыктарын жана керектөөлөрүн эске алган саясатты жана программаларды иштеп чыгуу зарыл.

Курчап турган чөйрөнүн гармониясын жана туруктуулугун жогорулатуунун дагы бир фактору экологиялык маселелер боюнча билимге жана маалыматка жетүүнү камсыз кылуу болуп саналат. Бул калктын экологиялык маалымдуулугун жогорулатууга жана экологиялык жоопкерчиликтүү жүрүм-турумду жайылтууга, айлана-чөйрөгө болгон мамилени өзгөртүүгө жана туруктуу жашоо образын кабыл алууга көмөктөшөт.

Ошентип, Кыргызстан менен Кытай үчүн экологиялык гармония жана туруктуулук жолу мыйзамдык жөнгө салууну гана эмес, коомчулуктун активдүү катышуусун, эл аралык кызматташтыкты жана социалдык адилеттүүлүктү камтыган комплекстүү мамилени талап кылат. Биргелешкен күч-аракеттер жана стратегиялык пландаштыруу аркылуу эки өлкө тең бардык жарандары жана келечек муундары үчүн дени сак жана туруктуу чөйрөгө жетише алышат.

Экологиялык туруктуулук үчүн инновациялык чечимдер. Экологиялык гармонияга жана туруктуулукка жетишүү үчүн инновациялык ыкмаларды жана технологияларды активдүү киргизүү маанилүү. Инновациялар абанын жана суунун булганышы, кыртыштын бузулушу, биологиялык ар түрдүүлүктүн жоголушу жана климаттын өзгөрүшү сыяктуу экологиялык көйгөйлөрдү чечүүдө негизги ролду ойнойт алат. Кыргызстан менен Кытай жаңы экологиялык технологияларды биргелешип изилдеп, иштеп чыгууга, ошондой эле экологиялык таза чечимдер чөйрөсүндө иштеген стартаптарга жана ишканаларга колдоо көрсөтө алышат. Инновацияларды кабыл алуу эки өлкөгө тең экологиялык таасирин азайтууга жана туруктуу экономикаларды түзүүгө жардам берет.

Экологиялык гармония жана туруктуулук жолунда кошумча маанилүү элемент болуп экологиялык билим берүүнү жана маалымдоо механизмдерин өнүктүрүү саналат. Натыйжалуу мониторинг системалары айлана-чөйрөнүн абалын так баалоого, экологиялык көйгөйлөрдү аныктоого жана көрүлгөн чаралардын натыйжалуулугун көзөмөлдөөгө мүмкүндүк берет. Мониторинг системаларын иштеп чыгуу жана өркүндөтүү үчүн заманбап технологияларды инвестициялоо жана адистерди даярдоо маанилүү, бул өлкөлөргө экологиялык коркунучтарга тез жооп берүүгө жана жаратылыш ресурстарын натыйжалуу башкарууга мүмкүндүк берет.

Дагы бир негизги фактор экологиялык билимди жана маалымдуулукту өнүктүрүү болуп саналат. Билим берүү экологиялык аң-сезимди жана жүрүм-турумду калыптандырууда, жаратылыш ресурстарын туруктуу пайдалануу үчүн зарыл болгон көндүмдөрдү жана билимдерди калыптандырууда маанилүү роль ойнойт. Ошондуктан мектептерде, ЖОЖдордо жана коомдук уюмдарда экологиялык билим берүү программаларын колдоо, ошондой эле калктын эко-

логиялык билимин жогорулатууга багытталган маалыматтык кампанияларды жана иш-чараларды өткөрүү зарыл.

Мындан тышкары, экологияны туруктуу өнүктүрүүнүн маанилүү элементи болуп экологиялык жактан таза өндүрүшкө жана инновацияларга багытталган чакан жана орто ишканаларды колдоо жана өнүктүрүү саналат. Мындай ишканаларды стимулдаштыруу, финансылык колдоо жана жеңилдиктерди берүү, ошондой эле жагымдуу мыйзамдык жана институционалдык чөйрөнү түзүү боюнча мамлекеттик программалар экологиялык жактан туруктуу бизнестин өсүшүнө жана бүтүндөй экономиканын чыңдалышына өбөлгө түзөт.

Акырында, экология жаатында эл аралык кызматташтыкты жана тажрыйба алмашууну мындан ары да өркүндөтүү маанилүү. Алдыңкы технологияларды, изилдөөлөрдү жана мыкты тажрыйбаларды бөлүшүү өлкөлөргө бири-биринен үйрөнүүгө, ийгиликтүү моделдерди жана чечимдерди өз контексттерине ылайыкташтырууга жана экологиялык көйгөйлөрдү чечүүдө жакшы натыйжаларга жетишүүгө жардам берет. Айлана-чөйрөнү коргоо жаатында инновациялык чечимдерди биргелешип табуу жана ишке ашыруу үчүн окумуштуулардын, академиялык институттардын, мамлекеттик органдардын жана жеке сектордун ортосундагы диалогду жана өнөктөштүктү колдоо жана өнүктүрүү маанилүү.

Ошентип, Кыргызстан менен Кытайдын экология жаатындагы өз ара аракеттенүүсү комплекстүү мамилени талап кылат, ал мониторинг механизмдерин иштеп чыгууну, экологиялык билим берүүнү, экологиялык ишканаларды колдоону жана эл аралык кызматташтыкты бекемдөөнү камтыйт. Ушул аспектилердин негизинде өлкөлөр өз жарандарынын жана жаратылышынын позитивдүү келечегин камсыз кылуу менен экологиялык гармонияга жана туруктуулукка карай бара алышат.

Адабияттар:

1. «Кыргызстан менен Кытайдын ортосундагы экологиялык кызматташтык: учурдагы абалы жана келечектеги перспективасы». / «Central Asian Survey» журналы, авторлор: Акынбек Манас и Чжан Хунган.
2. «Кыргызстандын экологиялык мыйзамдары: жетишкендиктер жана көйгөйлөр». / Отчет о состоянии законодательства в области экологии в Кыргызстане, Национальный центр устойчивого развития.
3. «Кытайдын экологиялык саясаты жана анын эл аралык кызматташтыкка тийгизген таасири». Китеп. / Автор: Ли Мин.
4. «Кытайда айлана-чөйрөнү коргоо мыйзамдары жана эрежелери». / Кытайда айлана-чөйрөнү коргоо боюнча расмий документтер жана мыйзамдар. / Кытай Эл Республикасынын Экология жана айлана-чөйрөнү коргоо министрлигинин сайтында жеткиликтүү.
5. «Кытай менен Борбордук Азия өлкөлөрүнүн ортосундагы экологиялык кызматташтык: мүмкүнчүлүктөр жана чакырыктар» - реконструкциялоо жана өнүктүрүү эл аралык банкынын отчету (МБПР).
6. «Кыргызстандагы экологиялык көйгөйлөр жана туруктуу өнүгүү». / Китеп / Автор: Жанар Жолдошева.
7. «Кытайдын «Бир алкак, бир жол» демилгеси жана анын Борбордук Азия үчүн экологиялык кесепеттери»- «Environmental Politics» журналындагы. / Макала / Автор: Эмилия Ли.
8. «Борбордук Азиядагы экологиялык кызматташтык: Эл аралык уюмдардын ролу». / Изилдөө. / Автор: Роберт Чен.
9. «Борбордук Азиядагы трансчегаралык суу чарбасы: Сыр-Дарыя бассейнинин мисалы». / Китеп. / Автор: Джон Смит.
10. «Legal Frameworks for Environmental Protection in Central Asia» - UNEP. / Бириккен Улуттар Уюмунун Айлана-чөйрө программасынын Отчету.
11. "中吉生态合作的现状与未来展望" - 期刊文章, 作者: 阿金别克·马纳斯和张洪安。《Кытай менен Борбордук Азия өлкөлөрүнүн экологиялык кызматташтыгына заманбап мамилелер». / Илимий макала <https://www.sciencedirect.com/>
12. "中国的环境政策及其对国际合作的影响" - 书籍, 作者: 李敏。《Кытайдын тышкы саясатынын экологиялык аспекти жана алардын аймактык кызматташтыкка тийгизген таасири». / Китеп. / Автор: Мин Ли.
13. «中国与中亚国家的环保合作: 机遇与挑战» - 国际复兴开发银行(世界银行)的报告。《Кытай менен Борбордук Азия өлкөлөрүнүн ортосунда курчап турган чөйрөнү коргоо боюнча биргелешкен демилгелердин чакырыктары жана келечеги». / Аналитикалык баяндама
14. «中国的“一带一路”倡议及其对中亚的环境影响» - 期刊文章, 作者: 李艾米莉。《«Бир алкак, бир жол» демилгесинин Борбордук Азиянын айлана-чөйрөсүнө тийгизген таасири: талдоо жана перспективалар». / Макала. <https://onlinelibrary.wiley.com/>
15. «中亚的环境挑战与可持续发展» - 书籍, 作者: 珍妮·乔尔多舍娃。《Борбордук Азиядагы экологиялык чакырыктар жана туруктуу өнүгүү». / Китеп. / Автор: Женна Чордошева.